

Armas Härkönen

Ilomantsin ihme
Jatkosodan loppu
Ilomantsissa

SA-Kuva

Ilomantsin ihme

***Jatkosodan loppu
Ilomantsissa***

ARMAS HÄRKÖNEN

© 2025 Armas Härkönen

Kustantaja: BoD · Books on Demand,

Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-9614-6

Lukijalle

Kädessäsi on kolmas Ilomantsin tapahtumia käsittelevä teokseni toisen maailmansodan ajalta. Trilogiaksikin kirjasarjaa voisi hienosti kutsua! Kun olin kansakoulua käydessäni saanut luettua Naarvan sivukirjaston lasten- ja nuortenkirjat, oli siirryttävä aikuisten hyllyille. Väinö Linnan ”Tuntematon sotilas” tuli luettua ensimmäisten joukossa. Viidennellä luokalla onnistuin ehkä kolmannella yrittämällä kahlaamaan ”Täällä Pohjantähden alla” – trilogian läpi. Vaikeuksia tuotti eniten toinen osa pitkien poliittisten puheiden sekä kansalaissodan järkyttävien ja surullisten tapahtumien takia. Sen jälkeen olen lukenut trilogian ainakin 15 kertaa. Reppanan oloinen Preeti Leppänen on kirjan suosikkiahmoni. ”Se kun on semmosta, meitin tämmösten miesten”.

Ahkeria kirjojen ahmiminen synnyttää monelle halun kirjoittaa. Olen haaveillut kirjan kirjoittamisesta siitä lähtien, kun opin lukemaan. Trilogian kirjoittamista tai kokoamista ajattelin ensimmäisen kerran vasta noin vuosi sitten. Yhtenä yllyttäjänä, aatteen puhemiehenä ja aineiston toimittajana on häärinyt yksi näistä Mekrijärven kyläyhteisön mukavista naapureista, Ilomantsin Sotahistoriallisen työryhmän nykyinen puheenjohtaja, majuri evp. Timo Hakala.

”Ilomantsin ihme” on edeltäjiensä – ”Talvisota Ilomantsissa” ja ”Jatkosodan alku Ilomantsissa” – tapaan leikkelelautasen oloinen kokoelma sotapäiväkirjojen kertomaa ja sotaveteraanien muistelmia. Ilomantsin torjuntavoitosta, voitosta ja lopullisesta voitosta on kirjoitettu ”pilvin pimein” ansioikkaita tietokirjoja ja myös osittain fiktiivisiä romaaneja maan johtavien tieto- ja kaunokirjailijoiden toimesta. Faktoja ja kartoja olen näistä joutunut lainaamaan. Tietoja olen löytynyt myös Tuomas Kyrön Mielensäpahoittajan sanaan ”maailmanlaajuisesta tietoverkosta”, esimerkiksi Ilomantsin sotatie-, Sotapolku- ja Sotasamposivustoilta, Kansa Taisteli – lehden vuosikertojen nettiversiosta ja myös yksityisiltä kirjoittajilta.

Olen itse ollut mukana heinä- ja elokuun vaihteessa järjestettävillä Hattuvaaran taistelujen muistopäivillä parikymmentä kertaa, ja tehnyt lähes jokaisesta artikkelin paikallislehti Pogostan Sanomiin, muutaman myös sanomalehti Karjalaiseen. Näissä tapahtumissa, sekä viiden vuoden välein järjestettävillä 14. Divisioonan nuoriso- ja perinnepäivillä/Ilomantsin taistelujen muistopäivillä olen tavannut pitkän rivin eri puolilta Suomea olevia sotaveteraaneja ja osastojen perinneyhdistysten aktiivisia toimijoita. Olen saanut heiltä talteen muistoja ja muistelmakirjoja. Olen myös jo aiemmin luetellut ”lähteinäni” paikkakunnan ”omat” kirjailijat. Kertauksen vuoksi laitan nimiä tähänkin kehotuksella hankkimaan heidän kirjojaan ja tekstejään: Jorma Ikonen, Matti Kallio, Ensio Kettunen, Teuvo Martiskainen, Rauno Suhonen ja Aini Peltola. Jatkosodan aloituksessa ja lopetuksessa Ilomantsissa mukana olleilla rakuunoilla on myös oma, 50 veteraanin haastatteluista koostuva pienipainoksinen monistejulkaisu ”Hattuvaaran taistelu 30.7.1944. Mukana olleiden muistikuvia.”

Tämä kirja ei missään nimessä ole kaikkietävä ja virheistä vapaa. Asiaa esimerkiksi monen yksikön liikkeistä, Mannerheim-ristin ritareista, kaukopartiomiehistä, lääkintähuollosta ja neuvostopartisaaneista jää seuraavaan kirjaan tai peräti toisten kirjoittajien tehtäväksi. Emmehän kukaan tiedä päiviemme määrää!

Vähemmänkin tarkkaavainen lukija löytää tästä kirjasta toistoja. Joitakin asioita kolmeenkin kertaan. Niitä löytyy sekä sotapäiväkirjoista että veteraanien muistoista. Toistot eivät ole vahingossa tulleita. Esimerkiksi Venttiprikaatin ja Ryhmä Raappanan niin sanotun hyökkäysvaiheen sotapäiväkirjoissa on samoja asioita, mutta olen yrittänyt erottaa yksiköt toisistaan lihavoitettulla huomautuksella jakson alussa. Ilomantsin mottitaisteluissa vihollista saarrettiin runsaan 3 500 hehtaarin alueella useiden joukko-osastojen toimesta useisiin motteihin. Niinpä näkökulmiakin tulee monista suunnista.

Sitten Ilomantsin ihmeeseen. Yksi Ilomantsin taistelujen ihmeellisyyksistä on 21. Prikaatin eli Ventin urhea vetäytyminen. Yli 200 kilometrin taipaleellaan Maaselän kannakselta Öykkösten-vaaraan prikaati oli useita kertoja tuhon partaalla.

Joidenkin korpisotureiden matka jopa kolminkertaistui partioinnin, vihollisen väistelyn ja useiden koukkausten takia. Lähes kahden kuukauden yöt nukuttiin sammalvuoteella, taivasalla, vihollista päilyllen, hytysten purtavana ja enimmäkseen nälissään. Kriisiapu olisi reissun jälkeen ollut paikallaan!

Sodan jälkeen on selvinnyt, ettei Päämajassakaan uskottu osaston selviytyvän kotimaan kamaralle. Mutta korpisoturit eivät antaneet periksi! Vain muutaman päivän levon jälkeen lähdettiin aseet tanassa motittamaan vihollisjoukkoja.

Apuun ja sotatoimien johtoon kutsuttiin Rukajärveltä kenraalimajuri Erkki Johannes Raappana. Hän oli johdattanut 14. Divisioonansa sinne jo syksyllä 1941, eikä se porukka luopunut asemistaan. Rukajärven rintama oli ainoa rintamalohko Jäämereltä Mustalle merelle, joka säilytti hyökkäysvaiheessa saavuttamansa asemat sodan loppuun asti. Entisenä Rajavartioston komentajana ja innokkaana erämiehenä Raappana tunsu Ilomantsin järvikannakset, joet ja suot, sekä maastossa risteilevät metsäpolut. Raappanan tulomatkallaan – kertomusten mukaan tupakkalaatikon kanteen piirtelemä sotasuunnitelma oli selkeä: ”pannaan sieltä takaa ne kaksi pataljoonaa ryssien selkään ja siitä mennään Ilajan ja Niemisjärven välistä, erotetaan ne divisioonat toisistaan ja sitten koetetaan telkuta niiden kanssa.”

Rajaeverstievp. Martti Kukkosen ja monen hänen virkaveljensä mielestä Sotakorkeakoulussa tästä suunnitelmasta ei olisi saanut kovin hyvää arvosanaa. Mutta mottimestarin suunnitelma onnistui! Vihollinen häädettiin rajan taakse ja osittain tuhottiin. Ilomantsin ihme siis tapahtui. Ilomantsin Sotatie-sivuston mukaan näissä jatkosodan viimeisissä suurtaisteluissa reilun 13 000 sotilaan suomalaisjoukoilla oli tapahtumien alkuvaiheessa noin 2 000 miehen ylivoima. On esitetty arvioita, että vihollisjoukkojen kokonaismäärä täydennysten jälkeen nousi lähes 20 000 taistelijaan.

Maailman kovimpiin sotilaisiin lukeutuvalla Lauri Törnille on kirjassa oma lukunsa. Hänestäkin on tehty monta kirjaa. Törnin miehet majoittuivat Hattuvaaran Makkolan tilan lisäksi myös Mekrijärven koululla ja sen ympäristössä. Kenties pitivät yhtä teltaansa nykyisen työhuoneeni paikalla. Aselevon ja rauhan tultua voimaan komppanian miehet suorittivat muun muassa vartiointitehtäviä ja tekivät maataloustöitä useilla rajan lähettyvillä sijaitsevilla kylillä.

Rintamalta luvatta poistumisiin ja kokonaan karkaamisiin en tässä yhteydessä puutu enkä tartu, mutta asiasta todennäköisesti syyttömänä teloitettu Reino Hytti (Emil Reinhold Hytti) ja hänen tapauksensa on esittelyssä. Majuri S.O. Lindgrenin taistelulähettyryhmän johtajan, Olavi Liisanantin muistelmateos valaisee tapahtumaa ja komentajansa luonnetta.

Apu, rohkaisua ja aineistoja olen saanut Hakalan lisäksi lankomies Mauri Pesoselta ja Putkelan historiaa kokoavalta Tapio Turpeiselta. Myös joensuulainen sotakamreeri Rauno Suhonen on ollut aina niin sanotusti etulinjassa ja valmiina kaivelemaan loputtoman tuntuista tietopankistaan lisätietoja kysymyksiini. Eero Tuomisto on jälleen taitavasti pistänyt ”kirjan kannet kiinni”. Olen saanut tämän teoksen kokoamisaikana apurahan Kansan Sivistysrahaston Antti Jussi Kososen rahastosta. Kiitän rahaston hoitokuntaa ja sen asiamiestä Matti Mikkosta. Vaikka kuulunkin varojeni puolesta jo mainitsemani Preeti Leppäsen kanssa samaan kastiin, koen apurahan myötä arvostettavan myös pitkäjänteistä työtä. Rakas vaimoni on huolehtinut ”tukikohdassamme” sanasotaansa synkkänä käyvän korpikirjurin ruoka- ym. huollosta kiitettävällä taidolla ja ymmärryksellä. Kiitos nimetyille ja lukuisille nimeltä mainitsemattomille, esimerkiksi kirjojeni levityksestä vastanneille henkilöille avusta ja kannustuksesta!

Tätä tekstiä kirjoitettaessa Ukrainan sotaa on käyty yli kolme vuotta. Rauhanneuvotteluja käydään parhaillaan. Ilmeisesti Ukraina säilyttää itsenäisyytensä erinäisiin ehtoihin suostuttuaan. Hattuvaarassa taistellut Erkki Hytti puki asiaa sanoiksi 21 vuotta sitten: ”Sotaa ei halua yksikään järkvy ihminen. Meidän veteraanien mielestä taistelu vapauden puolesta kannatti, vaikka sen hinta oli mittaamattoman kallis. Mielestämme vapaudelle ei ollut silloin eikä ole nytkään siedettävää vaihtoehtoa.” Kiitollisuudella maataamme puolustaneille ja sitä jälleenrakentaneille!

Jatkosodan käännekohtia

Toisen maailmansodan merkittävä käännekohta Euroopassa oli Normandian maihinnousu, Operation Overlord, joka alkoi kesäkuun 6. päivän aamuna vuonna 1944. Saksalaiset olivat rakentaneet pitkää ”Atlantin valliksi” kutsuttua puolustusketjua jo vuodesta 1940 lähtien. Toki Saksassa tiedettiin, että maihinnousu oli tulossa, mutta ei sen tarkkaa aikaa ja paikkaa. Ison-Britannian sotilas- ja tiedusteluviranomaiset harhauttivat saksalaiset uskomaan, että maihinnousu tapahtuisi Calaisin lähellä. Maihinnousu oli liittoutuneiden yhteinen ponnistus. Liittoutuneet olivat pommittaneet Pohjois-Ranskaa kuukausia ennen maihinnousua ja pudottivat laskuvarjojoukkoja joihinkin kohtiin jo yöllä. Pari tuntia ennen hyökkäystä laivatykistö ja pommikoneet alkoivat moukaroida Atlantin vallin asemia. Aamulla kello 6:30 (D-Day) koitti H-hetkeksi (H-Hour) kutsuttu hetki, jolloin liittoutuneiden maihinnousualukset rantautuivat Normandiaan. USA:n ”vastuulla” olivat rantakaistat Utah Beach ja Omaha Beach, Britannian Gold Beach ja Sword Beach ja Kanadan kohteena oli Juno Beach.

Jo ensimmäisenä hyökkäyspäivänä Yhdysvallat, Britannia, Kanada ja Vapaa Ranska onnistuivat siirtämään noin 150 000 miestä eri sillanpääasemiin Saksan miehittämän Ranskan pohjoisille rannoille. Se kiihdytti Natsi-Saksan kukistumista, joka sitten tapahtui keväällä 1945. Saksa antautui Neuvostoliiton marssittua Berliiniin ja johtajansa Adolf Hitlerin tehtyä itsemurhan.

USA:n joukot nousevat rannalta kukkulalle saksalaisten entisiin asemiin Colleville sur Merin lähellä. Kuva: HANDOUT.

Akselivallat

Liittoutuneilla oli vastassaan Akselivallat. Termi syntyi 25. lokakuuta 1936 allekirjoitetusta Rooman – Berliinin akseliksi kutsutusta liitosta Saksan ja Italian välillä. Nimitystä käytti ensimmäisen kerran Mussolini marraskuun 1. päivänä 1936 pitämässään puheessa. Japani liittyi akselivaltoihin Antikomintern-sopimuksella kuukautta myöhemmin. Akselivaltioihin kuuluivat myös Unkari, Bulgaria ja Romania sekä periaatteessa Suomikin Saksan liittolaisena.

Minulla ei ole käsitystä, kuinka laajasti Ilomantsissa ja sen syrjäkylillä käsiteltiin liittoutuneiden ja akselivaltioiden välisiä asioita. Mutta Kalle Päätalon kirjassa ”Nuoruuden savotat” Taivalkosken Jokijärven kylän asukkaat pohtivat akselin takomista herkullisin sanakääntein:

”Jokijärven keski-ikään ehtineistä ja sitä vanhemmista kanta-asukkaista oli käynyt kansakoulun ainoastaan K.A. Nevala. Silti useimmilla oli sen verran hajua maantiedosta, että kokoontuessaan syksyn iltoina pyhäpäivinä pirtteihin porinoimaan tiesivät päätellä:

- *On, kuvatus, se pitkä akseli, jota ne Hitleri ja Mussoliini nyt rupesi takomaan.*
- *Siinä on mittaa! Nehän sanno, jotka on lukenu, että Perliinin ja Rooman vällä on rehti tuhannen kilometriä.*

Tähän älähti mieskehässä istunut Hiltu-Jakki:

- *Perkele semmoset Perliinin ja Rooman akselihommat on Hitleriltä ja Mussoliniltä vasta opettelua! Lehetän ränntejää, että Hitler meinottelee luhauttaa akselisa pään Japaniin asti. Siinä, saatana, vasta rautaa tarvitaan...!*

Tästä akselitouhusta puhuttiin syksyn mittaan paljon Jokijärven pirtteissä – ja yleensä huumorin hengessä. Niin moneen kertaan ja monin ilmaisuin asiaa vatvottiin, että luulen useammille täysi-ikäisille kehittyneen samanlaisen mielikuvan kuin minulla on yhä tästä silloisesta sopimuksesta: valtaisan pitkä ja epämääräisen muotoinen käreynakseli ilman pyöriä! Ainakin miesjoukon välissä penkillä maata reikottanut Simosen Simppa kerran sanoi piippu suupielessään:

- *Mistähän kohti ne Hilleri ja Musoliini rouhasevat sen akselisa poikki jos sattuu sovut särkymään...?*

Myös Hiltu-Jakin ennustus toteutui: Syksyn vanhetessa tosiaan ”akseli luhautettiin” Japaniin asti! Solmittiin Saksan ja Japanin puolustusliitto ”puolustamaan länsimaista sivistystä”, kuten lehdissä kirjoitettiin.” (Nuoruuden savotat, sivut 131- 132.)

Akselivallat herätti monenlaisia mielikuvia. Kuvituskuvassa puinen, raudoittamaton käreynpyörä akseleineen Pielisen Kotiseutumuseon (Pielisen museo) kokoelmista. Lattialla on luokkeja. Taustalla näkyy kilpa- I. kappireki. Kuva: Aarne Turunen, 1960. Pielisen museo/Finna.

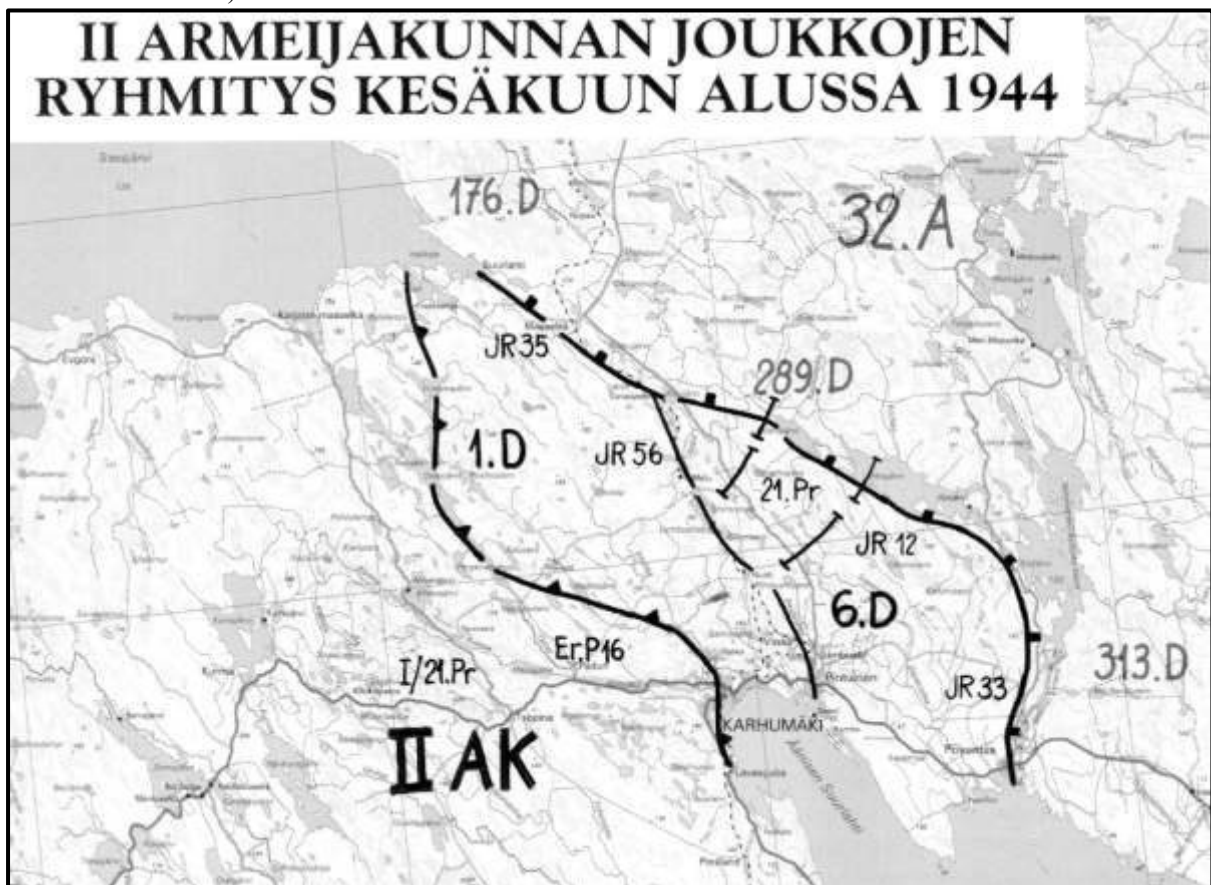
Asemasodasta taisteluihin

Suomen sodassa Neuvostoliittoa vastaan oli eletty asemasotavaihetta, jonka katsotaan alkaneen rintamaosilla kokonaisuudessaan joulukuun 9. päivänä vuonna 1941. Neuvostoliitolla oli Teheranin konferenssissa vuonna 1943 tehdyn sopimuksen mukaan jälkeen tehtäviä ja kiireitä Saksan rajalla, mutta joukkoja riitti myös Suomen suunnalle. Asemasotavaihe päättyi 9. kesäkuuta 1944 Neuvostoliiton suurhyökkäykseen

”Neuvostojoukkojen suurhyökkäys Suomea vastaan alkoi Karjalan kannaksella kesäkuun 9. päivänä 1944. Heinäkuun alkupäivinä Tali-Ihantalan suurtaisteluissa, Vuosalmella ja Viipurinlahdella Kannaksen joukot torjuivat Leningradin Rintaman strategisen iskun vuoden 1940 Moskovan rauhajan rajan itäpuolelle. Heinäkuun puolivälissä Leningradin Rintaman johto antoi joukoilleen tavoitetta saavuttamatta käskyn siirtyä puolustukseen.

Myös Neuvostoliiton Karjalan Rintama aloitti kesäkuun 21. päivänä hyökkäyksen Aunuksen ja 20. päivänä Maaselän kannaksella. Puna-armeijan ylijohdon esikunta, Stavka, oli arvioinut, että suomalaiset siirtävät merkittävän osan Laatokan pohjoispuolisista joukoista painopistesuuntaan Karjalan kannakselle. Siksi Karjalan Rintaman hyökkäyksen piti alkaa kymmenen päivää Leningradin Rintaman hyökkäyksen jälkeen. Arvio piti paikkansa, sillä Päämaja joutui siirtämään lähes puolet Itä-Karjalan joukoista painopistesuuntaan Karjalan kannakselle. Jäljelle jääneet suomalaiset joukot vetäytyivät viivyttäen kohti U-asemaa Koirinoja - Loimola. Heinäkuun toisella viikolla Karjalan Rintaman painopistesuunnalla Laatokan koillis – pohjoisrantaa hyökkäävä vihollinen pysäytettiin Nietjärven – Loimolan taisteluissa. Heinäkuun puolivälin jälkeen taistelut U-asemassa hiljenivät ja vihollinen ei saavuttanut tavoitettaan Sortavalaa. Taistelut siirtyivät yhä pohjoisemmaksi. Myös Loimola – Tolvajärvi alueella hyökkäykset torjuttiin. Loimolan alueella siirryttiin elokuun alussa puolustustaisteluun ja Tolvajärven aluella 5.8. alkaen.

Ilomantsin suunnalla Karjalan Rintamaan kuuluvan 32. Armeijan 176. Divisioona valtasi noin 80 kilometriä valtakunnan rajasta olevan Porajärven 13. heinäkuuta 1944 eli samaan aikaan kuin Karjalan kannaksen päähyökkäys oli torjuttu ja neuvostojoukot käskettiin puolustukseen. Porajärven valtauspäivänä Karjalan Rintaman komentaja, armeijakenraali Kirill Meretskov, määräsi, että 32. Armeijan joukkojen on saavutettava Korpiselkä – Ilomantsi tasa kolmessa päivässä. Käsky oli epärealistinen, sillä se olisi edellyttänyt taistellen etenemistä noin 30 km:n päivätaipalein.” (Korven Kaiku – lehti vuonna 2009, eversti Martti Kukkonen. Kartta Matti Koskimaa: Karhumäestä Ilomantsiin)

Evakkoreissulle jo kolmannen kerran

Joukkojen vetäytyessä Ilomantsissa alettiin pakkaamaan tavaroita, vähälle aikaa jo kolmannen kerran. Erikoistutkija Ismo Björn kertoo ”Ilomantsin historia” – teoksessaan (2006), että 6.7. – 31.7. 1944 jouduttiin evakuoimaan kaikki kirkonkylästä itään sijaitsevat kylät ja osittain myös kirkonkylä, muun muassa kunnalliskoti.

”Ilomantsilaiset, tällä kertaa 6 672 henkeä, matkasivat Iisalmen ympäristökuntiin, Sonkajärvelle, Vieremälle, Iisalmen maalaiskuntaan, Varpaisjärvelle, Kiuruvedelle sekä muutamiin Oulun läänin kuntiin. Naarvalaiset sijoitettiin Pyhäjärven kuntaan. Evakuoimatta jäi kunnan länsiosaan 5 641 henkeä.”

Björnin mukaan Kaltimon ja Joensuun rautatieasemilta lähti 1 800 autokuormallista tavaraa, yhteensä 3,6 miljoonaa kiloa. Ilomantsista Sisä-Suomeen kuljetettiin 5 641 eläintä. Naarvan sairausmajan matkaan kului 11 päivää, josta evakkojunan odotteluun Kiuruvedellä seitsemän päivää. Kunnalliskodin hoidokkeja evakuoitiin jatkosodan aikana Iisalmen kunnalliskodille 25, Kiuruveden kunnalliskodille 16, ja Aittokosken kunnalliskodille 19. Ilomantsin ortodoksinen kirkko tyhjennettiin ja ja irtaimisto siirrettiin Iisalmelle.

Evakkokarjan kuljetusta Lutikkavaarasta Kaltimoon. Yksi välipysähdyksistä oli Ratilanvaarassa, jossa lehmät yöpyivät Iivari Ikosen aitauksessa. Kuva on otettu Ratilanvaaran tienhaarassa matkan jatkuessa kohti Kaltimoa. Kuva Aaro Ikonen, 1944. Ilomantsin Museosäätiö/Finna.

Ilomantsin sotahistoriallisen työryhmän pitkäaikaisjäsenen ja puheenjohtajanakin toimineen Aini Peltolan mukaan sijoituspaikkakuntia olivat myös Sukeva, Niemiskylä, Runni, Parkkima, Kauppilanmäki ja Aittokoski.

”Luovutetulle alueelle jääneitä rakennuksia ei saanut tuhota vaan ne tuli jättää siistiin ja hyvään kuntoon. Karja saatiin pääpiirteittäin evakuoituksi eikä teurastuksia juurikaan tehty.

Kevätkylvöt oli ehditty suorittaa. Aukkaat piilottivat lähtiessään metsiin runsaasti erilaisia tavaroita ja tarvikkeita. Syksyllä 1945 tuli osa evakoista takaisin kotikuntaan, ainakin ne joilla oli koti tallella. Kotinsa uuden rajan taakse menettäneet palasivat vasta keväällä 1945.” (Aini Peltola.)

Lapsia ruokailemassa evakkomatkalla. Kuva Ilomantsin Museosäätiö/Finna.

Kirjavaa kohtelua

Ismo Björnin mukaan ilomantsilaiset kokivat evakkomatkoillaan saman kuin muutkin evakot. Vastaanotto oli joskus tyyli. Muutamat joutuivat asumaan ihmisasunnoiksi kelpaamattomiin asuntoihin. He saivat osakseen vihamielistä kohtelua. Mutta kuului myös toisenlaisia ääniä. Esimerkiksi Vieremän kirkonkylän opettaja Rönkkö auttoi evakuoituja uuden elämän alkuun. Myös nimismies Lauri, joka oli aiemmin toiminut Ilomantsissa apulaisnimismiehenä, tarjosi apuaan. Evakossa olleet ilomantsilaiset eivät kaikissa tapauksissa saaneet heille kuuluvia oikeuksia. Kunnanvaltuusto valitsikin työryhmän ottamaan selvää siirtoväen tarpeista ja selvittämään havaitut epäkohdat.

”Rakennusmestari Otto Piipponen, muonituspäällikkö Karin Istala ja kuljetuspäällikkö Yrjö Koivuniemi tekivät elokuussa 1944 matkan ilomantsilaisten pariin Iisalmen seudulle. Iisalmessa, Vieremällä ja Sonkajärvellä asiat olivat kunnossa, mutta Kiuruvedellä monta kymmentä autokuormaa ilomantsilaista omaisuutta lojui taivasalla. Vastuussa olleet paikalliset viranomaiset valittivat autojen ja hevosten puutetta, mutta vieressä oli hevosia laiskana laitumella. Tavaraita siirrettiin suojaan vain muutamina tunteina päivässä ja siirtotyöstä ilomantsilaisilta perittiin huikaita hintoja. Kukaan ei tuntunut olevan vastuussa. Nimismies oli kesähuvilallaan ja antanut ymmärtää, että hänet voi tavata vasta maanantaina. Kuljetuspäällikkö oli kalassa.

Autoja oli luvassa vasta maanantaina. Siellä tärveltyivät viljat, siellä lojuivat rikkiviskotut koneet. Topatut huonekalut aukeilivat liitoksistaan.

Työvoimalautakunnan puheenjohtaja Ale Palviainen kävi ilomantsilaisten luona Iisalmessa ja Kiuruvedellä. Siirtoväen huoltojohtaja Yrjö A. Manninen teki matkan Kiuruvedelle ja Iisalmen maalaiskuntaan 14. – 17.8.1944. Hän havaitsi samat ongelmat. Nyt ministeriön siirtoväenasiaintarkastaja matkusti Kiuruvedelle ihmettelemään tapahtunutta ja järjestämään asioita.”

Evakoiden kokemuksia

Jatkosodan loppuvaiheessa evakuoinnista oli jo kokemuksia, ja lähtöjärjestelyihin oli aikaa esimerkiksi talvisotaa enemmän.

”Vuoden 1944 kesällä, heinäkuussa lähetettiin jatkosovan evakkoon. Tällä kertaa otettiin paljon tavarroo mukkaan. Tämä reissuhan kesti jo pitempään. Se kun rupes tulemaan takasi päin se rintama sieltä, niin siinä oli aikoo. Meillähän oli hyvin paljon huonekaluja ja kaikkee mukana. Niitä ajovat autoloilla. Sillon oli jo autoja käytössä. Sitten oli jo ennalta määrätty mikä kylä minnekin männöö. Meillä oli Pyhäsalmi ja Parkkina. Sivoset oli, Eino Häikiön porukka, ja myö. Tiettiin jotta Pyhäsalmi oli määräpaikka ja sieltä oli paikat varattu.

Minäkii mänin karjan kansa sillon. Ja myöhän mäntiin. Oltiin Huhuksessa ensimmäinen yö. Karjat lastattiin sitten junnaan, sehän kesti. Vaikka oli suunniteltu aikataulut, mutta eipä ne männykkää ihan silleen. Tuli perruutuksii ja ei voitukkaa Uimaharjuun männä. Välillä jouvuttiin olemaan esimerkiksi Tyrjässä kaksi yötä vaikka yksi piti olla. Kun junniin ei sopinna. Myö mäntiin neljä päivee Uimaharjuun sen karjan kansa. Oli tiettävät asemat missä oli varattu lehmille heinee ja vettä. Ja sitten oli lypsymahollisuus. Siellä oli rautatien varrella ne heinäkuormat ja heinäpaalit ja sieltä jaettiin vaunuloihin niille lehmille ne heinät ja vettä. Majot jätettiin sinne ja suatiin mukkaanni astioihin. Kun asemalle mäntiin niin oli kiire kun oli peleko jotta jäipikö sitä heinee. Se oli kiire kun näki heinäkasen junasta hypätä.

Naarvalainen Irja Laatikainen (1926- 2016) joutui aloittamaan kauppiasuransa heti talvisodan evakosta palattuaan.

(Kuva: Laatikaisen perhealbumi)

Siellähän myö sitten heiniin piällä kulettiin. Sivosen Lainan ja Helmi Ikosen kansa oltiin samassa vaunussa kulukemassa. Siellä muattiin ja siellä ol ne tykötarpeet mitä tarvihti.

Minun oli jo selevä männä kun siellä oli jo ukki ja mummo, ja Liisi (Häikiö) poikien kansa. Siellä oli Sivoset ja siellä oli semmonen vanha talo. Uuvessa talossa asuvat ne omistajat ja vanha talo oli kokonaan kolomen perheen käytössä. Siellä kun oli osa mejän lehmii ja Sivosenkii lehmii, niin siellä myö elettiin niinkun kotonamu. Ja sitten kun oli tiältä tullu niitä tavaroitakkii sinne. Siellä oli kaksi navettookii, vanaha navetta ja uusi navetta. Myö suatiin panna ne lehmät sinne vanahaan navettaan.

Hyvin ystävällistä porukkoo oli. Ei ollut mittää valittamista. Samaten missä olivat ukki ja mummo ja Eino Häikiön väki siellä Iisalamessa talvisodan aikana niin vieläkkii käyvät kylässä toistesa luona.

Sillonkii myö syyskuussa, ihan heti lähetettiin tulemaan sieltä isän ja äitin kansa. Äitin kansa tultiin Kaltimoon junassa ja tultiin sitten pyörillä Kakkaravaaraan.

Ja ainakkii viikko oltiin tuossa Kakkaravaarassa Tykkyläisessä. Siinä oli se Heikki Tykkyläinen kahen tytön kansa, ne olivat sammoo ikkee kun minä. Sillonkii isä sai käyvä tiällä yksinnään töissä, mutta mejän piti olla siinä välillä. Myö vielä heinätettiin Heikille siinä. Heinätyksethän oli vielä heinättämätä.

Myö viikkokausi oltiin siinä ja sitten myö piästiin tänne tulemaan. Huvilassahan oli tietysti kaikki työt tekemätä. Oli perunannosto, viljanniitto, kaikki työt. Tiällä kun oli armeijan miehii, sotilaita, niin ne olivat näissä taloissa töissä. Nehän oli vielä niitä reserviläisii. Niitä kun ei kaikkii kotiutettu kerralla. Täällä oli ollut sovan ajan sotilaita. Sairasmajalla niitä oli. (Irja Laatikainen, Naarvan kauppias, haastattelu 9.10.1997).

Huonekalujakin mukaan

”Jatkosovan evakkoon ei ollut niin kiire lähtee. Monta päivee ennen suatiin tietee ja muutenni oli järjestetty paljon paremmin ne assiit. Huonekaluloihinnii piti laittaa nimet ja osote Pyhäsalmi jotta sitten jälkeempäin tuovat niitä vain ei niitä mejännii tuotu. On vieläkkii monessa tuolissa se osote. Meniköhän siinä muuta kun se yksi talavi. Kevättä se oli kun myö sieltäkkii tultiin. Tais olla jo lumi sulanut. Minäkkii sitten kävelemällä tulin Huhuksesta, lapset jäi vielä sinne äitin luokse hoitoon. Jossakkii kohti oli hevonen keskellä tietä, oli tietysti miinaan männyt. Se oli aivan kappaleina siinä. Sitä oli siiretty sen verran jotta tiellä pääsi kulukemmaan. Meni pitkän aikaa, jotta oli hyvin paljon muistoja sodasta.

Sovan jälkeenhän oli pitkään leipä kortilla. Sittenhän ne rupes saamaan viljoo ulkomailta. Kahvii myöhemmin. Kahvilaiva Heraklesta ootettiin ja sanomalehet piti ajan tasalla jotta missä se on tulossa millonnii. Varmasti se jollain lailla perille tuli kun sitä kahvii ilimesty.

Huvilassa kun oli kauppa (Juho 'Jussi' Häikiön, myöhemmin Antti Häikiön) ja siinä oli säkittäin niitä paahtamattomia kahvija, niin heillä oli yksi liiteri täynnä pilikettä. Ne olivat sinne halakopinnoo hauvaneet yhden säkin sitä kahvii, ja se jäi niille. Jotta niihen ei tarvinna korviketta juuva kun siellä evakkoreissulla.” (Lempi Häikiö, Naarva, s. 1913. Haastattelu 30.9.1997.)

Möhköläisten evakkoarkkuja. Toisessa tekstinä VÄINÖ TAHVANAINEN MÖHKÖ NUORAJÄRVI NO 19 37 KIURUVESI. J. Rytkösen evakkoarkun tekstit erottuvat selkeinä. Kuvat Ilomantsin Museosäätiö/Finna.

Useita evakkopaikkoja

Talvisodan aikana Ilomantsin Hattuvaarasta kotoisin oleva Riiko Maksimaisen perhe oli evakossa Iisalmen Kauppilanmäellä. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa heidän evakkopaikkansa oli Enon Luhtapohjassa ja loppurytimiten aikaan Kiuruvedellä. Tässä sodan viime vaiheen evakkopaikassa syntyikin isäntäväen ja evakoiden välille elinikäinen ystävyys. Kyläreissulla käytiin molemmin puolin.

Heinäkuun viimeisinä päivinä vuonna 1944 Hattuvaarassa taisteltiin. Tiestölle ja sisämaahan pyrkivät vihollisen joukot torjuttiin ja häädettiin Koitajoen itäpuolelle ja sieltä nykyisen itärajan taakse.

Riiko ja Veikko Maksimainen palasivat elokuussa 1944 ensimmäisten joukossa evakosta. Tuolloin paukkuivat vielä aseet Vellivaaran motissa ja Hattuvaaran kylän ympärillä vilisi vihollisen sotilaita. Veikkokin törmäsi yhteen metsässä:

”Sotilas näki varmaan vilkkaasti liikkuvan nuoren miehen. Haju ympäristössä oli kamala, sillä venäläisiä kaatuneita oli vesakot täynnä. Sirkeilän rakennusten ympärille tiedän haudatun ainakin 11 sotilasta. Meidänkin navettaan oli pudonnut heittimen kranaatti, mutta se oli jäänyt suutariksi. Liekö sitten navetasta löytynyt kuollut venäläinen saanut ammuksen päähänsä. Sitten syksymmällä Makkolan talossa majaili puolestaan Lauri Törnin osasto. Yksi pitkä ja hoikka mies näki meillä maidon ostoreissullaan käydessään vaatimattomat eväämme. Hän kutsui minut illan hämärtyessä Makkolan aitoviereen, ja toi sinne ison laatikollisen näkkileipää. Tunnistin miehen, kun hänet 38 vuotta myöhemmin valittiin Suomen tasavallan presidentiksi.” (Veikko Maksimainen .)

”Myö oltiin tässä viimeisessä evakossa Iisalmen lähellä jossain kartanossa. Aitassa asuttiin. Äitillä oli pari lehmääkin mukana. Eno (Vilho Laatikainen) oli viilannut sormuksen ja antoi sen minulle lomalla käydessään. Sormus putosi aitan lattianrakoon, ja se jäi sille tielleen.” (Maria Härkönen, Naarva, s. 1933, haastattelu 22.9.2024).

**Kolmen evakkoreissun matkaaja,
Naarvasta lähtöisin oleva Maria
(Äitiliini) Härkönen ja hänen nuorin
lapsenlapsenlapsensa Karita.
Kuva Armas Härkönen.**

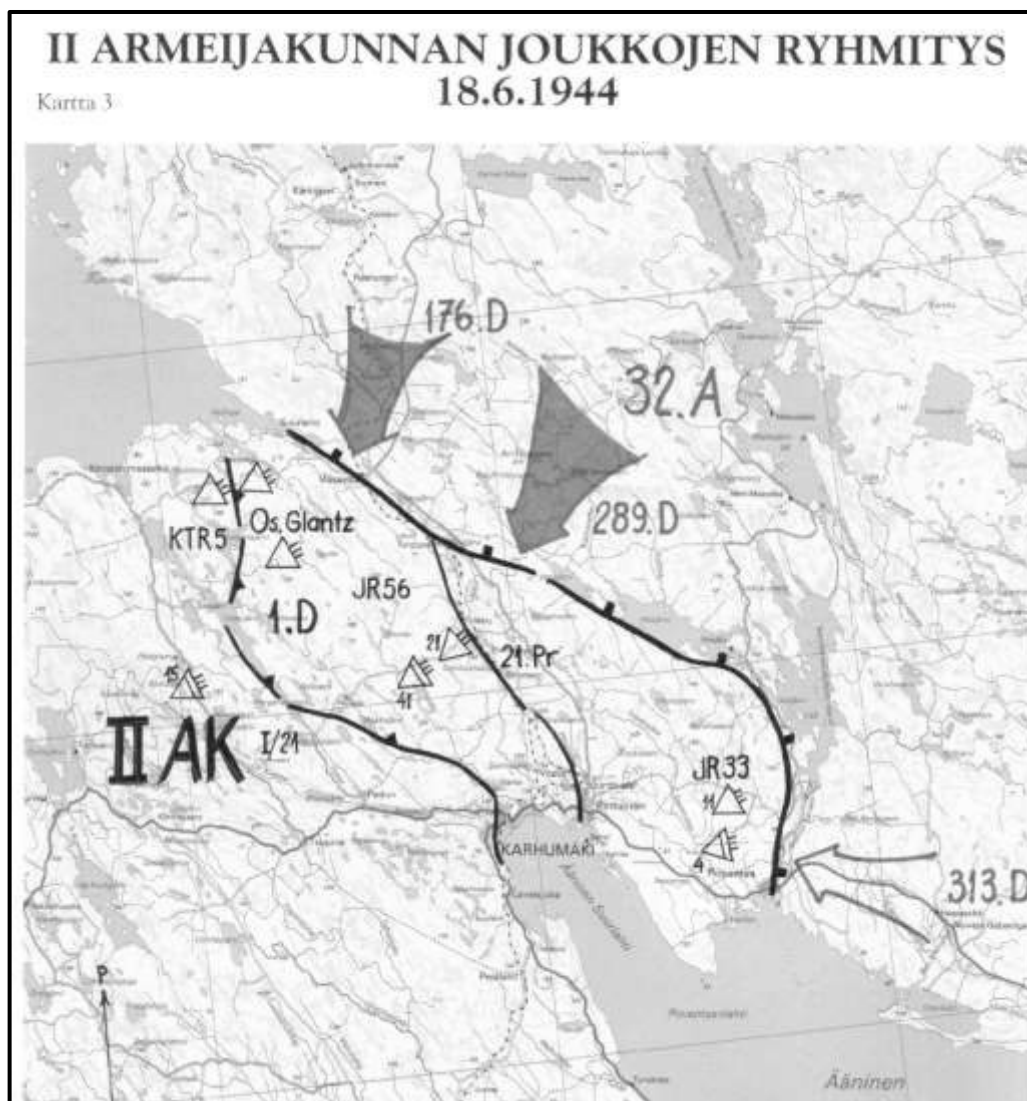
Venttiprikaatin vetäytyminen

Niin kuin kirjan alkajaisiksi jo todettiin, Neuvostojoukkojen suurhyökkäys Suomea vastaan alkoi Karjalan kannaksella kesäkuun 9. päivänä 1944. Se olikin jatkosodan verisin päivä, sillä 799 suomalaista sotilasta kaatui. Kymmenen vuorokautta myöhemmin, heinäkuun 19. ja 20. päivien välisenä yönä vihollistykistön tulitoiminta kiihtyi koko Maaselän kannaksen etulinjassa. Vihollisen partiointi oli vilkasta ja heidän joukkojensa selustasta kuului räjähdysä. Niiden arveltiin tulevan vihollisen omilta miinakentiltä, joita räjäyteltiin omien joukkojen etenemisen tieltä.

Heinäkuun 20. päivän aamulla vihollistykistö ampui noin 1 000 laukauksen tulivalmistelun Jalkaväkirykmentti 56:n kolmannen pataljoona lohkolle, joka sijaitsi Maaselän kannaksen pohjoisosassa. Keskityksen jälkeen noin komppanian vahvuinen vihollisosasto sai hyökkäyksellään aikaan läpimurron.

Maaselän kannaksella hyökkäsi armeijakenraali Kiril Meretskovin komentama, Karjalan Rintamaan kuuluva 32. Armeija, johon sisältyivät pohjoisosassa, Seesjärven lähellä häärivä 176. Divisioona, keskellä oli 289. Divisioona ja itäistä Äänisen rantaa myötäili 313. Divisioona. Yleisesikuntaeversti Matti Koskimaan kirjassa ”Karhumäestä Ilomantsiin” (WSOY 2002) on sivulla 38 kartta n:o 4, jonka mukaan 32. Armeijan voimat kesäkuussa 1944 olivat 34 000 miestä, 23 panssaria, 540 tykkiä ja kranaatinheitintä ja 100 lentokonetta.

Neuvostojoukkoja vastassa oli kenraalimajuri Einar Mäkisen johtama II (toinen) Armeijakunta. (Kartta 3 ja luettelo Koskimaan kirjasta, Neuvostojoukot näkyvät haaleampina.)

II ARMEIJAKUNNAN KOKOONPANO KESÄKUUN 18. PÄIVÄNÄ 1944

Esikunta/Joukko	Komentaja	Huomautus
II AKE Komentaja Esikuntapäällikkö Komento-osaston pääll. Operatiivisen osaston pääll. Tykistökomentaja Ilmatorjuntakomentaja Pioneerikomentaja Viestikomentaja Huoltopääll.	Kenrm. Einar Mäkinen Ev. Otto Snellman Maj. Toivo Kytölä Evl. Yrjö Järvinen Ev. Eino Honko Evl. Holger Baeckman Ev. Karl Olanti Ev. Mauno Liesi Ev. Urho Jonkka	3.7. ev. Martti Vihma
II AK:n armeijakuntajoukot Er.P 1 Täyd.P 11 HTK 8 Kev.Psto 11 Rask.Psto 4 Rask.Psto 15 It.R 13 Kev.It.Psto 4 Kev.It.Psto 6 Kev.It.Psto 9 Pion.P 12, VP 12 Sissikomppania	Evl. Jarl Wickström Maj. Lauri Waris Evl. Yrjö Savolahti Maj. Uolevi Vesenterä Maj. Emil Söderström Maj. Alpo Setälä Evl. Holger Baeckman Kapt. Ole Hall Kapt. Esko Vaarna Kapt. Aarne Saari Kapt. Juuso Häikiö Maj. Roine Pallasvuo Kapt. Tauno Pukka	Perustettiin heinäkuussa 1944
I.Divisioona Komentaja Esikuntapäällikkö Komento-osaston pääll. Operatiivisen osaston pääll. Tykistökomentaja Pioneerikomentaja Viestikomentaja Huoltopäällikkö	Kenrm. Uno Fageräs Evl. Torsten Glantz Kapt. Paavo Auvinen Maj. Lars Ronnqvist Evl. Elof Roschier Maj. Martti Kuumola Maj. Armo Karkaus Maj. Viljo Lyytikäinen	Eversti 23.6.1944
Jalkaväkirykmentti 33 I/JR 33 II/JR 33 III/JR 33 Jalkaväkirykmentti 56 I/JR 56 II/JR 56 III/JR 56 Osasto Glantz I/JR 35 III/JR 56 I/KTR 5 III/KTR 5 Osasto Kivikko	Ev. Arvi Kurenmaa Maj. Erkki Lahdenperä Maj. Eljas Tuomainen Maj. Olavi Laaksonen Ev. Matti Autio Maj. Väinö Viljakainen Evl. Frans-Julius Jansson Maj. Lauri Miettinen Evl. Torsten Glantz Maj. Paavo Kairinen Maj. Lauri Miettinen Kapt. Mauri Raunto Kapt. Juhani Honkavaara Evl. Viljo Kivikko	20.7. maj. Veikko Kiiveri 20.7. ev. Guy Arto. Ev. M. Aarnio haavoittui 19.7. VS. maj. Martti Silanterä Ihantalaan 27.6.

Esikunta/Joukko	Komentaja	Huomautus
RajaJP 5 4./Maa.Lin.Psto 1 J/Pion.P 12 3.Er.Ps.AutoJ Er.11 KTR 5 I/KTR 5 II/KTR 5 III/KTR 5 Pion.P 29 VP 33 Jääkärikomppania	Evl. Viljo Kivikko Maj. Kaarlo Nisula Evl. Elof Rochier Maj. Kaarlo Leinonen Maj. Reino Koskinen Maj. Alpo Korhonen Maj. Keijo Korjula Maj. Yrjö Järvinen Ltn. Lauri Törni	
21.Prikaati Komentaja Esikuntapäällikkö Operatiivisen osaston pääll. Tykistökomentaja Pioneerikomentaja Viestikomentaja Huoltopäällikkö I/21.Pr II/21.Pr III/21.Pr IV/21.Pr Kev.Psto 21 Rask.Psto 41	Ev. Torvald Ekman Maj. Osmo Rysä Kapt. Heikki Virtanen Evl. Holger Kraemer Maj. Paavo Keinänen Kapt. Eelis Mönkkönen Maj. Bengt Auer Evl. Carl Wahren Evl. Toivo Luukko Evl. Ilmari Koponen Maj. Teuvo Turtiainen Maj. Einar Sallamaa Maj. Paavo Hirsso	26.6. maj. S. Lindgren Ylennettiin 23.6.44 27.7. maj. K. Parviainen 5.7. kapt. N. Åkerman Ylennettiin 27.7.44

21.Prikaatin eli Ventin urhea vetäytymistaistelu

21. Prikaatin Perinneyhdistyksen puheenjohtaja Osmo Suominen toteaa osaston julkaisussa ”Korpisodasta Perinnetyöhön - Venttiprikaati sodan ja rauhan päivinä (2009) että prikaatin taivalta Maaselän kannaksen Vansjärveltä Ilomantsiin kartalta katsoessa voidaan todeta, että taistelujen tie oli ”korpisotaa” alusta loppuun asti.

”Lähes 200 kilometrin matka läpi korpien ja niitä halkovien vesistöjen, usein vailla mukana kulkevaa huoltoa, on vaativa tehtävä kenelle tahansa jo rauhallisten olojenkin vallitessa. Kun tähän lisätään koko matkan jatkuva ”kissa ja hiiri-leikki” perässä tulevan, voimasuhteiltaan moninkertaisen vihollisen kanssa, käytössä olevien ja muiden joukkojen jatkuvat alistukset sinne ja tänne, tietoisuus siitä, että tappioita tulee omien voimien vähäisyyden takia välttää ja komentajan kokoaikainen mukanaolo ”etulinjan” läheisyydessä, jos sellaista nyt viivytystaistelussa katsotaan olevan, ei tehtävä todellakaan ollut helpoimmasta päästä.”

Kovin suuri luotto ei Päämajassakaan ollut Venttiprikaatin selviämiseen. Krh-joukkueen alikersantti Erkki Vanhala, joka haavoittui Ilomantsin torjuntataistelussa on muistellut tapaamistaan vuonna 1950 kenraali A.F. Airon kanssa tämän kotona Heinolassa.

"Keskustelussa II Armeijakunnan alueella suoritetuista sotatoimista, oli kenraali lopuksi sanonut:

- *Kuulkaas Vanhala, voin sen jo nyt teille sanoa. Me Päämajassa olimme varautuneet siihen, tietäen vihollisen moninkertaisen ylivoiman, että 21.Prikaatin taistelevat joukot eivät koskaan saavuta Suomen rajaa."* (Osmo Suominen.)

Irtautuminen etulinjasta

Kaikki vihollisen toiminta viittaa suurhyökkäykseen valmistautumiseen. (Sotapolku.fi)

KESÄKUU 20. PÄIVÄ

Klo 6:00 oli kaikki II Pataljoonan etulinjassa olevat pst-tykit siirretty taaksepäin.

Pataljoonankomentaja lähetti upseerien välityksellä tiedon, että kaikki materiaali, jota ei välttämättä tarvita, on lähetettävä taaemmalle linjalle. Ajoneuvojen naamiointiin kiinnitettävä erikoista huomiota.

Klo 9:00 Siirtyi 6.Div lohkon rintamavastuu 21.Prikaatille. Komentaja kenraali Fagernäsin luona. Majuri Rönquist ilmoitti, että Koillisradan rintamalla on havaittu jotain erityistä hyökkäykseen viittaavaa. Pyydetty ilmatiedustelua.

Klo 9:30 JR33 alistetaan 21.Prikaatille.

Klo 15:00 II/21.Pr Komppanianpäälliköt olivat puhuttelussa, jossa saivat pataljoonan siirtoa varten lähempiä ohjeita. Savolainen (7./21.Pr) jää aseisiin Korsulammen linjalle ja varmistaa "Neljän tien risteykseen"- päin ja Sassinlammen maaston. Susitaival (6./21.Pr) lähtee Neljän tien risteyksestä, Korsulammen kautta Saravaaraan. Lentilä (5./21.Pr) vetäytyy Akkaharjun kautta Sahakylän pistoraidetta pitkin, Ojalammen kautta Saravaaraan.

Klo 15:20 Käsky Karvista, että i (=irtautuminen) on klo 16:00. Jääk.K alistettu majuri Luukolle (II/21.Pr), jonka irtautuminen on klo 20:00. Jääk.K viivyyttää Korsulammen maastossa. Vihollinen oli kahdella komppanialla saanut haltuunsa kaksi tukikohtaamme Liistelammen suunnalla. (Leijona-tukikohta ja 10./JR56)!

Klo 15:30 I/21.Pr komentaja sai tiedon, että irtautuminen nykyiseltä etulinjalta alkaa klo 16:00 oikealta alkaen.

Klo 15:45 III/21.Pr komentaja, everstiluutnantti Koponen sai puhelimitse käskyn pataljoonan irrottamisesta Vansjärven lohkolta ja siirtymisestä taaempaan asemaan, Mokkojärvi - Vitsajärvi lohkolle.

Klo 16:30 III Pataljoonan marssikäsky: Pataljoonan kuormasto ylittää marssikynnyksen Veljeslammet itäinen - läntinen tienhaaran klo 18:30 järjestyksessä EK, KRHJ, KK, 9.K ja 10.K ja marssii Ponnen tiehaaran ja Nuolen pysäkin kautta Nuolen tietä taaemmalle linjalle, missä opastus Osterjoen varteen. Jääkärijoukkue (-1 ryhmä), 9.K, 10.K:n pääosat, 3 joukkuetta kummastakin) irrottautuvat linjasta klo 19:30 ja marssivat kuormaston jälkeen järjestyksessä: KK, 9.K ja 10.K. Jääkärijoukkue (3 ryhmää) vetäytyy Punnun tiehaaraan, missä varmistaa Ahvenjärven tien suuntaan, kunnes IV/21.Pr on sivuuttanut tiehaaran. Sen jälkeen Jääkärijoukkue vetäytyy Nuolen tien suunnassa taaempaan asemaan klo 6:n mennessä. Viivyttämään jääneet tst-osat; yksi ryhmä jääkärijoukkueesta, vänrikki Särkilahden johdolla, luutnantti Kulmalan (10.K) ja luutnantti Nelikiven (9.K) joukkueet irtautuvat etulinjasta seuraavasti: Vänrikki Särkilahti klo 19:30, luutnantti Kulmala klo 20:00 ja luutnantti Nelikivi klo 20:00. Särkilahden vetäytyessä Pienkylän - Vansjärven tiehaaran varmistaa tiehaarasta noin 500 m pohjoiseen Pienikylään menevän tien, kunnes joukkueemme ovat vetäytyneet Vansjärven tieltä. Tämän jälkeen vänrikki Särkilahti vetäytyy Hansteen pysäkin ja Nuolen pysäkin kautta. Muut viivytysosastot vetäytyvät Ponnen tiehaaran ja Nuolen pysäkin kautta. Pioneerit suorittavat teiden miinoitukset viivytysosastojen jäljessä.

Klo 18:00 Tykistö ja krh lähteneet liikkeelle.

Kuvakollaasi. Kartta: Antti Juutilainen

SA-Kuva

Ilomantsin ihme - Jatkosodan loppu Ilomantsissa

Neuvostoliitto aloitti 9. kesäkuuta 1944 massiivisen suurhyökkäyksen. Vaikka perääntyminen Kannaksella tapahtui nopeasti, puna-armeijan joukot saatiin pysäytettyä Talin-Ihantalan, Viipurinlahden, Äyräpään-Vuosalmen ja U-aseman Nietjärven taisteluissa.

Heinä-elokuun vaihteessa 1944 läpimurtoa koetettiin tehdä Ilomantsin kohdalla, alkuun kahden divisioonan voimin. Karhumäen seudulla oli taisteltu jo ennen juhannusta. 21.Prikaati (Ventti) aloitti sieltä urhean vetäytymisensä, joka vei osaston monta kertaa tuhon partaalle.

Apuun kutsuttiin Rukajärveltä 14. Divisioonan komentaja kenraalimajuri Erkki Johannes Raappana, joka tunsI Ilomantsin maisemat yhtä hyvin kuin Rukapirttinsä. Perustettu Ryhmä Raappana motitti, osittain tuhosi ja ajoi vihollisen joukot pakosalle Mottimestarin uhkarohkealla saarrostustaktiikalla.

Sotahistoriassa puhutaan talvisodan ja Ihantalan ihmeestä. Myös jatkosodan viimeisessä suurtaistelussa Ilomantsin korpimaisemassa ihme tapahtui!

ISBN 978-952-809614-6

9 789528 096146